

Panufnik Andrzej (1914-1991)

Kompozytor uchodzi za jednego z najbardziej oryginalnych w [XX wieku](#) twórców [muzyki symfonicznej](#), którą zamawiały u niego najwybitniejsze orkiestry

Andrzej Panufnik (ur. 24 września 1914 r. w Warszawie, zm. 27 października 1991 r. w Londynie) to jeden z najlepiej rozpoznawalnych w świecie polskich kompozytorów, który poświęcał się także działalności dyrygenckiej. Znaczną część swego życia spędził w Wielkiej Brytanii (1954-1991), gdzie zyskał wielkie uznanie, a jego uwieńczeniem stało się uzyskanie tytułu szlacheckiego.

Kompozytor dorastał w rodzinie o muzycznych tradycjach. Matka, Matylda z domu Thonnes, była skrzypaczką, a ojciec, Tomasz, choć z wykształcenia zajmował się inżynierią hydrotechniczną, z zamiłowania konstruował instrumenty smyczkowe i pisał traktaty na temat muzyki. Chłopiec wcześniej objawił wybitne zdolności muzyczne, a pierwszych lekcji gry na fortepianie udzielała mu babcia ze strony matki. Mając 16 lat zainteresował się jazzem, którego słuchał przez radio zrobione domowym sposobem przez brata. Zafascynowany muzyką [Gershwina](#) i Ellingtona, improwizował na fortepianie i zaczął komponować swe pierwsze, drobne utwory. Do tekstu Mariana Hemara napisał wówczas piosenki pt. *Ach, Pardon i Nie chcę więcej*, które w warszawskich kabaretach z wielkim powodzeniem śpiewał Adolf Dymsza. W 1932 roku wstąpił do warszawskiego Konserwatorium, gdzie uczył się kompozycji u Kazimierza Sikorskiego, a także instrumentacji, harmonii i [kontrapunktu](#) oraz sztuki dyrygowania u Waleriana Bierdiajewa. Wówczas stworzył swe pierwsze „poważne” utwory, takie jak *Trio fortepianowe* (1935), *Wariacje symfoniczne* (1935) oraz kompozycję dyplomową — *Psalm symfoniczny nr 145* na 4 głosy solo, chór i orkiestrę (1936). W następnych latach doskonalił swe umiejętności dyrygenckie na studiach u Felixa Weingartnera w Wiedniu oraz u Philippe’a Gauberta w Paryżu. Przebywając w obydwu muzycznych stolicach Europy, Panufnik zetknął się z [muzyką dodekafoniczną](#), która wówczas bardzo go zafascynowała, a w późniejszych latach dała impuls do stworzenia własnej techniki kompozytorskiej, opartej na małych komórkach dźwiękowych.

Tuż przed wybuchem II wojny światowej kompozytor powrócił do Warszawy. Podczas okupacji zastąpił ze wspólnych z [Witoldem Lutosławskim](#) występów w duecie fortepianowym, grając opracowania najróżniejszej muzyki, od jazzu po klasykę. Skomponował też dwie [symfonie](#) oraz kilkanaście patriotycznych [pieśni](#) walki podziemnej, z których największą popularność zyskały *Warszawskie dzieci*. Po wojnie Panufnik włączył się czynnie w odbudowę życia muzycznego w Polsce. Najpierw był drugim dyrygentem w Filharmonii Krakowskiej oraz kierownikiem muzycznym Wytwórni Filmowej Wojska Polskiego. Przydały się wówczas jego przedwojenne doświadczenia w zakresie muzyki filmowej, kiedy to współpracował z reżyserem Eugeniuszem Cękałskim. Po przeniesieniu się do Warszawy został dyrektorem Filharmonii Warszawskiej oraz powrócił do działalności kompozytorskiej, zajmując się na początku rekonstrukcją niektórych swych przedwojennych utworów, które spłonęły w Powstaniu Warszawskim. Po skomponowaniu *Kołysanki*, [Nokturnu](#) i *Kręgu kwintowego* (1947) uznany zaś został za czołowego przedstawiciela młodej generacji kompozytorów polskich. Wiele podróżował i reprezentował Polskę na międzynarodowych imprezach muzycznych, zdobywał liczne nagrody, a Nadia Boulanger uznała go za jednego z wybitniejszych kompozytorów nowoczesnych.

Po 1949 roku sytuacja kompozytora stała się znacznie mniej komfortowa, ze względu na oficjalnie panującą estetykę realizmu socjalistycznego. Dość powiedzieć, że wcześniej nagrodzona *Sinfonia rustica*, w 1950 roku została uznana przez władze za utwór formalistyczny. Narastające poczucie zniewolenia oraz dramatyczne zdarzenia rodzinne, jak śmierć ojca i ośmiomiesięcznej córki sprawiły, że w 1954 roku Panufnik zdecydował się na ucieczkę z Polski. W konsekwencji jego osobę i dorobek twórczy na wiele lat wykreślono prawie całkowicie z polskiego życia muzycznego.

Po osiedleniu się w Wielkiej Brytanii Panufnik kontynuował swą karierę dyrygencką. Przyjął posadę dyrektora muzycznego City of Birmingham Symphony Orchestra (1957-59), ale po 1959 roku postanowił poświęcić się wyłącznie komponowaniu. Stopniowo jego sytuacja życiowa i zawodowa stabilizowała się. W 1961 roku przyjął brytyjskie obywatelstwo, a odkąd w 1963 roku zdobył nagrodę na Konkursie Księcia Rainiera w Monaco za utwór *Sinfonia sacra* poświęcony Millenium Polski, zaczął cieszyć się coraz większym uznaniem w brytyjskim i międzynarodowym świecie muzycznym. W tym samym roku ożenił się z pisarką i fotografką Camillą Jessel i zamieszkał w starym domu babki swej żony w Twickenham koło Richmond. Miał tam zaciszny gabinet, w którym mógł spokojnie poświęcić się pracy twórczej. Dostawał coraz więcej kompozytorskich zamówień, a prawykonania jego dzieł odbywały się w najbardziej prestiżowych salach koncertowych z udziałem słynnych dyrygentów i instrumentalistów, były także często nagrywane. Powstały wówczas najznamienitsze dzieła, takie jak: *Koncert skrzypcowy* (1971 r.) dla [Yehudiego Menuhina](#), *Arbor cosmica* (1983 r., zamówione przez Fundację Kusewickich), *Sinfonia votiva* (1984 r., na zamówienie Boston Symphony Orchestra), *X Symfonia* (1990 r., na zamówienie Chicago Symphony Orchestra) oraz *Koncert wiolonczelowy* (1991 r.) zamówiony dla Mścisława Rostropowicza przez London Symphony Orchestra. Ukoronowaniem światowej kariery Panufnika stało się honorowe członkostwo Royal Academy of Music w Londynie (1984 r.) oraz nadanie mu przez Królową Elżbietę II tytułu szlacheckiego (w 1991 roku).

Andrzej Panufnik, Koncert na skrzypce i orkiestrę smyczkową

Od końca lat 70. Panufnik wkraczał też na powrót w krąg kultury polskiej. Dzięki wysiłkom Związku Kompozytorów Polskich w 1977 roku na Międzynarodowym Festiwalu Muzyki Współczesnej Warszawska Jesień po raz pierwszy od 23 lat zagrano jego dzieło, [kantatę](#) *Universal Prayer* (1969). Sam twórca, choć nigdy nie zerwał duchowego kontaktu z rodzinnym krajem, odwiedził Polskę tylko raz, już po upadku władzy komunistycznej. W 1990 roku na stołecznym lotnisku powitał go tłum wielbicieli, a podczas Warszawskiej Jesieni wykonano aż 11 jego utworów. Dzieła Panufnika reprezentują różne gatunki muzyczne i różne rodzaje obsady, lecz dominuje wśród nich szeroko rozumiana symfonia. Obok [symfonii](#) (stworzył ich 10) chętnie komponował utwory orkiestrowe, którym nadawał charakterystyczne, ideowe bądź programowe tytuły, jak np. *Rhapsody* (1956 r.), *Autumn Music* (1965 r.), *Katyń Epitaph* (1967 r.) czy *Harmony* (1989 r.), a niemal do wszystkich dołączał autorskie komentarze. Pozostawił po sobie muzykę, w której emocje i intelekt pozostają względem siebie w idealnej równowadze, a przy tym przyjazną dla uszu słuchaczy.

Sinfonia Rustica (I Symfonia) na orkiestrę

dr hab. Iwona Lindstedt

Ciekawostki

Dzieci Andrzeja Panufnika — Roxanna i Jeremy — również są związane z muzyką. Córka odnosi sukcesy jako kompozytorka, a syn jest nie tylko grafikiem, ale także DJ'em oraz twórcą popularnej muzyki elektronicznej.

Warszawskie dzieci Panufnika do słów Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego miały być sztandarową pieśnią powstańczą,

dlatego zadbano o jej popularyzację w szeregach żołnierskich. 1 sierpnia 1944 roku piosenka została nagrana dla Radiostacji Błyskawica, uruchomionej 8 sierpnia. Wydano również ulotkę zawierającą tekst i nuty.

Począwszy od *Symfonii di sfere*, architektonika utworów Panufnika wynikała z fascynacji kompozytora kształtami geometrycznymi (m. in. koło i sfera, łuk tęczy, elipsa, mandrola), jako uniwersalnymi nośnikami piękna.